

Л. В. АЖНЮК

Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України
м. Київ, Україна

Електронна пошта: lesia.azhniuk@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-0095-0914>

ПОГРОЗА ЯК ОБ'ЄКТ ЛІНГВІСТИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

У статті розглядаються методологічні підходи до проведення лінгвістичних експертиз у справах, пов'язаних з юрислінгвістичною кваліфікацією мовленнєвих дій. Як об'єкт дослідження лінгвістичної експертизи мовленнєва дія перебуває на перетині концептуальних сфер лінгвістики і права. Мовленнєві дії визначеного законами змісту (погрози, шантаж, заклики, підбурювання та ін.), які вчинені за обумовлених законами комунікативних обставин, можуть кваліфікуватися як кримінальні злочини. Юридична оцінка таких мовленнєвих дій має вибудовуватися на специфічних алгоритмах доведення, які виходять за межі права, оскільки належать до компетенції лінгвістичної прагматики. Склад мовленнєвого злочину формують прагматичний зміст мовленнєвої дії, її цілеспрямованість і кінцева злочинна мета.

Для вирішення кола завдань, які стоять перед лінгвістичною експертизою, запропоновано як базовий принцип прагмалінгвістичної параметризації мовленнєвого злочину. Він передбачає виявлення вичерпного переліку його обов'язкових комунікативних ознак — лінгвопрагматичних складників відповідної мовленнєвої дії. Поєднання всієї сукупності лінгвопрагматичних складників мовленнєвої дії у відповідному комунікативному контексті є рівноцінним її вчиненню.

На прикладі мовленнєвої дії «погроза» описано методологічні підходи проведення лінгвістичної експертизи й представлено їхнє теоретичне обґрунтування. Розглядаються відмінності між побутовою, власне лінгвістичною і юрислінгвістичною кваліфікацією погрози. Серед обов'язкових лінгвопрагматичних ознак мовленнєвої дії «погроза» розмежовано, з одного боку, ознаки, які обумовлені сутнісними характеристиками відповідного мовленнєвого жанру, і з другого боку, ознаки, зумовлені власне юридичною кваліфікацією складу мовленнєвого злочину. Проілюстровано, як у лінгвістичній експертизі відбуваються прагмалінгвістична параметризація мовленнєвого злочину та діагностування його складу.

Ключові слова: юридична лінгвістика, лінгвістична експертиза, лінгвопрагматика, мовленнєвий акт, мовленнєвий жанр, мовленнєва дія, параметризація мовленнєвого злочину.

Відносини між людьми неможливі без мови і поза мовою. Природно, що юридичне регулювання цих відносин у багатьох випадках потребує співпраці правників і фахових лінгвістів. Теоретичне підґрунтя для вирішення низки питань, які постають на перетині мовознавства і юриспруденції, закладають лінгвоекспертологія і юридична лінгвістика, яка «поєднує і розмежовує мову, право і злочин» [Olsson : 12].

Мета цієї статті — показати методологічні підходи до лінгвістичної експертизи у справах, які пов'язані з юридичною кваліфікацією мовленнєвих дій. Ці підходи застосовуються практично до всього спектру лінгвістичних експертиз: у справах про розпалювання ворожнечі [Ажнюк 2018 : 8–13], про заклики до протиправних дій [Ажнюк 2017 : 32–45], про вимагання неправомірної винагороди, про підбурювання до злочину, про документальні спори, про введення в оману, про захист честі, гідності й ділової репутації. Проілюструємо ці підходи на прикладі лінгвістичного діагностування в тексті мовленнєвої дії «погроза».

На початку ХХІ ст. на розвиток лінгвістичної експертизи як окремого жанру лінгвістичних досліджень значний вплив справила лінгвістична прагматика та її інтелектуальний інструментарій. При розв'язанні багатьох завдань, що постають у юридичних колізіях, об'єктом аналізу стає мовленнєва дія — цілеспрямоване використання мовних засобів для досягнення лінгвопрагматичних наслідків, співвідносних з відповідними юридичними концептами, такими як погроза, шантаж, заклик, підбурювання, розпалювання ворожнечі, пропозиція, згода, уведення в оману та ін. Мовленнєва дія в лінгвістичній експертизі аналізується з позицій лінгвопрагматики, а кваліфікується з позицій права. Тому закономірною є невідповідність між власне лінгвістичною кваліфікацією мовленнєвих актів і юридичною кваліфікацією однойменних або близьких за своєю прагматичною сутністю мовленнєвих дій. Ця невідповідність (яку буде проілюстровано далі) дає підстави для термінологічного розмежування, з одного боку, мовленнєвих актів, які досліджує лінгвопрагматика, і, з другого боку, мовленнєвих дій, які є об'єктом аналізу в лінгвістичній експертизі. Як лінгвістичний термін словосполучення «мовленнєва дія» в такому значенні раніше не вживалося, використовуємо його тут уперше. Мовленнєві дії визначеного в законі змісту, які вчинені за обумовлених законом обставин, можуть передбачати юридичні наслідки для їх виконавців.

Словесне позначення «мовленнєва дія», на відміну від усталених у лінгвопрагматичі термінів «мовленнєвий жанр» і «мовленнєвий акт», зрозуміле й прийнятне для правників, що також має велике значення, оскільки висновок лінгвістичної експертизи використовується в судовому процесі. Разом з цим слід зауважити, що прийнятним лінгвоюридичним корелятом мовленнєвого акту може бути також «мовленнєвий учинок», адже для юридичної кваліфікації дії важливими є її осмисленість та існування попереднього наміру, а *вчинок* указує саме на таку дію, яка є свідомою й цілеспрямованою і яка відображає певну соціальну поведінкову модель [Радзівська : 106–130].

Висновок лінгвістичної експертизи має проливати світло на те коло питань, які можуть допомогти правникам прийняти обґрунтоване рішення щодо юридичної прийнятності чи неприйнятності мовленнєвої дії. Аналізуючи мовленнєву дію, лінгвістична експертиза має враховувати визначальні прагматичні чинники її суб'єкта (мовця), її адресата і водночас низку інших чинників, які в дослідженнях з лінгвопрагматики пов'язують з мовцем і адресатом: мовну компетенцію, соціально-культурний статус, національність, психологічний стан, цілі та інтереси, комунікативні очікування, ступінь знайомства комунікантів, статусні відносини між ними тощо. Інструментарій лінгвопрагматики з опорою на ці та інші релевантні чинники дозволяє прояснити, як і чому людина, використовуючи мову як інструмент спілкування, робить той чи інший вибір за певних обставин комунікації.

Про мовленнєві дії дедалі частіше доводиться говорити в юридичних категоріях. У політичній комунікації, у публіцистиці, у рекламі мовленнєві дії стають дедалі потужнішим соціальним інструментом, який може використовуватися з різною, не завжди очевидною метою, як на добро, так і на шкоду. Прагмасемантичне співвіднесення з нормами Кримінального кодексу України дозволяє виділяти окремий різновид мовленнєвих дій, які в категоріях права слід кваліфікувати як такі, що містять склад кримінального злочину. До таких мовленнєвих дій, за певних комунікативних умов і прагмасемантичних обставин, належать «погроза», «вимагання», «підбурення до злочину», «пропозиція неправомірної винагороди», «вимагання неправомірної винагороди», «згода на отримання неправомірної винагороди», «заклик до вчинення протиправних дій», «розпалювання ворожнечі», «надання неправдивих відомостей» (наприклад, завідомо неправдиві свідчення чи повідомлення про загрозу безпеці громадян) та низка інших. Зі зрозумілих причин такі злочинні дії майже завжди мають форму непрямих мовленнєвих актів. Це означає, що встановлення складу такого злочину належить до компетенції лінгвопрагматики. Автор Оксфордського термінологічного словника з прагматики Ян Хуанг пропонує на позначення таких мовленнєвих дій використовувати термін «прагматичний злочин» і визначає його як «мовний або лінгвістичний злочин, учинений повністю або частково з використанням мови, зокрема при реалізації певних мовленнєвих актів. Характерними прикладами є неправдиве свідчення, підбурення до вчинення злочину, погроза» [Huang : 231]. На позначення тих мовленнєвих дій, які містять склад кримінального злочину або склад правопорушення, у цій статті використовуємо відповідно терміни «мовленнєвий злочин» і «мовленнєве правопорушення».

Аналізуючи мовленнєву дію, учинення якої може бути пов'язане з юридичними наслідками, лінгвістична експертиза має виконати два головні завдання: по перше, встановити прагматичний зміст учиненої мовленнєвої дії і, по-друге, здійснити прагмасемантичне співвіднесення цієї дії з юридичним приписом, зафіксованим у законі. Саме на лінгвістичну експертизу покладається завдання встановити, чи перейдено тією чи іншою мовленнєвою дією хистку межу дозволеного.

При встановленні прагматичного змісту мовленнєвої дії теоретичною опорою для лінгвістичної експертизи є теорія мовленнєвих актів. З позицій цієї теорії досліджено й описано цілу низку різновидів мовленнєвих дій, які називають «мовленнєвими жанрами» [Вежицька 1997 : 99–112] і під які за певних умов підпадають юридичні визначення мовленнєвих злочинів: заклик (якщо це публічний заклик саме до протиправних дій), погроза, вимагання, підбурювання, обіцянка та інше, якщо це дії окресленого законами змісту і якщо вони вчинені за визначених законами обставин. При діагностуванні складу мовленнєвого злочину можуть поставати питання, пов'язані з розробленими в теорії мовленнєвих актів концептами успішності, іллокутивної спрямованості, перлокутивного впливу та іншими. У праці «Мовленнєві акти в контекстах права» Івона Вітчак-Плісецька пише про складність і розмаїття лінгвоюридичних контекстів, які створюють особливі передумови для успішності або неуспішності мовленнєвих актів. Дослідниця зазначає, що теоретичні питання такого роду в юридичній лінгвістиці набувають особливої ваги, адже від інтерпретації мовленнєвої дії можуть залежати життя і свобода людини [Witczak-Plisieceka : 613].

Потреба в застосуванні спеціальних лінгвістичних знань виникає тоді, коли з'являється припущення щодо юридичної неправомірності мовленнєвої дії. Такі припущення часто виникають на підставі інтуїтивних уявлень носіїв мови про соціальну прийнятність чи неприйнятність чиєїсь мовленнєвої поведінки. Юридична правочинність / неправочинність мовленнєвої дії, яка має об'єктивну опору в законодавчих приписах, не завжди корелює з суб'єктивними уявленнями носіїв мови щодо соціальної прийнятності / неприйнятності мовленнєвої поведінки. Ці суб'єктивні уявлення зазвичай є більш консервативними, мають градуальний характер і вибудовуються на традиційних для конкретного соціуму культурних стереотипах і моделях комунікації. Шкала соціальної «прийнятності» мовленнєвої поведінки як для мовця, так і для адресата повідомлення має суб'єктивно-інтерпретаційний характер.

На противагу суб'єктивній інтерпретаційності соціальних оцінок, юридичні приписи спираються на певний набір об'єктивних юридичних критеріїв і окреслюють бінарну опозицію правочинного / неправочинного. Юридичні приписи демаркують межі мовленнєвого злочину. Опинившись по той бік «червоної лінії», мовленнєва дія може передбачати юридичні наслідки для її суб'єкта.

Юридична кваліфікація складу мовленнєвого злочину істотно відрізняється від лінгвістичної кваліфікації відповідного мовленнєвого жанру, суттєво звужує таку лінгвістичну кваліфікацію, конкретизує і додає юридичні акценти. Тому в контексті лінгвістичної експертизи, використовуючи поняття «мовленнєва дія погроза», маємо на увазі саме юридичну кваліфікацію складу цього мовленнєвого злочину, розуміючи наперед, що ця юридична кваліфікація суттєво вужча й конкретніша порівняно з однойменним мовленнєвим жанром.

Конфлікт між соціальною (не)прийнятністю дії та її юридичною (не)правочинністю — це споконвічний конфлікт, який яскраво ілюструє соціальну динаміку в цілому й закладає вектор розвитку права. Заходи юридичного регулювання мовленнєвої поведінки членів соціуму можуть як відставати від суспільних потреб і очікувань, так і випереджати їх, звужуючи або розширюючи межі дозволеного. Наприклад, процеси наближення українського законодавства до західних демократичних стандартів привели до появи в юридичному дискурсі низки нових понять (на зразок «сексизм», «ейджизм», «гендеризм» тощо) і низки пов'язаних з ними обмежень на позначення відповідних юридично осудних моделей мовленнєвої поведінки, вияви яких у своїх «м'якших» формах в Україні, з погляду пересічного носія мови, ще залишаються і, мабуть, якийсь час залишатимуться соціально прийнятними.

На противагу цьому засадничий демократичний принцип свободи слова, закріплений у Конституції України 2008 року, навпаки, значно розширив межі дозволеного в питаннях публічних оцінок і критики дій осіб, насамперед посадовців, у порівнянні зі старими стереотипами «соціально прийнятною» мовленнєвою поведінкою, у яких саме посадовці мали привілей словесно «недоторканих». Ці соціальні стереотипи значною мірою ще зберігаються й, очевидно, певний час зберігатимуться й надалі. Стійкість таких соціальних стереотипів і суб'єктивних уявлень щодо соціальної прийнятності мовленнєвої поведінки демонструють, наприклад, самі українські посадовці, які раз у раз ініціюють судові позови, пов'язані з публічною критикою та з негативними оцінками їхньої діяльності, безпідставно інтерпретуючи такі мовленнєві

дії в категоріях права як посягання на свої честь, гідність і ділову репутацію, як поширення недостовірної інформації про себе, а іноді навіть як погрози.

Відмінності між побутовою, власне лінгвістичною і лінгвоюридичною кваліфікаціями мовленнєвої дії проілюструємо на прикладі мовленнєвого злочину «погроза».

Словесні погрози є складними мовленнєвими діями, які реалізуються за певних умов і обставин комунікації шляхом поєднання в повідомленні низки обов'язкових і факультативних змістових компонентів. У дослідженнях, які оперують категоріями теорії мовленнєвих актів, погрозу описують як комбінований мовленнєвий акт, який поєднує два типологічні різновиди мовленнєвих дій відмінної іллокутивної спрямованості: імператив (директиву, спонуку до певних дій) і комісив (обіцянку). У складі погрози ці мовленнєві дії пов'язані каузальним зв'язком: невиконання директиви адресатом повідомлення представлено як умова або причина виконання обіцянки мовцем. Як форма мовленнєвої поведінки, спрямованої на умисне заподіяння шкоди особі, на вчинення насильства й примусу, словесна погроза є одним з виявів прямої мовленнєвої агресії [Завьялова : 562-564]. Важливою комунікативною передумовою погрози є те, що інтереси мовця й адресата розходяться, і саме тому, розуміючи це, мовець вдається до насильства і примусу.

Зусилля дослідників часто скеровані на те, щоб описати типові комунікативні ознаки погрози, виявити прагматичні закономірності вчинення цієї мовленнєвої дії та обґрунтувати преференції у використанні тих чи інших граматичних і лексичних форм [Muschalik]. Та семантична варіативність словесних погроз настільки широка, їхній синтаксис такий неоднорідний, а екстралінгвістичні комунікативні чинники (значна частина яких з об'єктивних і суб'єктивних причин може випадати з поля зору дослідника) є настільки значущими, що серед лінгвістів не вщухають також дискусії про те, чи є принципово досяжним завдання описати мовленнєвий акт погрози з достатньою повнотою. Як і будь-який мовленнєвий акт, погроза є радше функціональним, а не формальним феноменом, тому окреслювати її формальні рамки немає сенсу. Попри те що словесна форма повідомлення в лінгвістичній експертизі, безумовно, визнається важливою діагностичною ознакою, є підстави взяти за основу тезу, згідно з якою розпізнання мовленнєвого акту «погроза» більшою мірою пов'язане з розумінням його функції, аніж форми [Jucker : 1617].

Погрози можуть бути дуже короткими — достатньо буде кількох слів. Вони часто бувають неоднозначними, адже мовець ніколи не говорить прямо про те, що він погрожує. Непрямі погрози можуть набувати найрізноманітніших форм, наприклад, констатацій (*Я знаю, де ти живеш*); директив (*Подумай добре, що тобі робити далі*); питань (*Чи подобається тобі лікарняна їжа?*) або навіть компліментів (*Які чудові ці ваші двоє діточок!*). При цьому самі слова можуть не містити навіть натяку на лихий намір, адже відповідні фрази можуть промовлятися з найкращих міркувань [Watt, Brown : 410]. Нерідко розпізнати непряму погрозу дозволяє лише усвідомлення розбіжності інтересів співрозмовників, і тоді для діагностування складу мовного злочину саме цей прагматичний чинник може ставати вирішальним.

З іншого боку, оскільки мовець, погрожуючи, має конкретну прагматичну мету: вплинути на свого співрозмовника й змусити його поводитися відповідним чином, вчинити певні дії або залишатися бездіяльним, попри широку формальну варіативність погроз комунікативний намір мовця має

бути для адресата прозорим і зрозумілим. Усе це може викликати закономірне для лінгвістичної експертизи питання про те, де шукати лінгвістичну опору для діагностування погрози, яка відповідно до українського законодавства за певних прагмасемантичних умов кваліфікується як злочин або як правопорушення.

Словесні погрози об'єднує комунікативний намір мовця, отже, цей мовний феномен слід розглядати з позицій прагмалінгвістики з опорою на теорію мовленнєвих актів, яка дає системне уявлення про те, як вчиняти дії з використанням слова. Поряд з деякими іншими виявами вербальної агресії, такими як заклики до вчинення протиправних дій, розпалювання ворожнечі, пропаганда екстремізму, вимагання, домагання, підбурювання тощо, погрозу відносять до категорії мовленнєвих злочинів — злочинів, які вчиняються шляхом цілеспрямованого використання мови. Юридичний склад мовленнєвого злочину (сукупність тих його об'єктивних і суб'єктивних ознак, які мають бути виявлені з позицій юридичної кваліфікації) значною мірою приховується за прагматичним змістом повідомлення. Цей зміст не зводиться до суми значень його компонентів і може виявлятися на поверхневому рівні змістової структури з більшою або з меншою очевидністю. Саме тому, акцентуючи на власне прагматичній сутності відповідної мовленнєвої дії, Ян Хуанг пропонує термін «прагматичний злочин» як альтернативу «мовленнєвому злочину» [Huang : 231].

З огляду на вирішальну роль прагматичної сутності відповідної мовленнєвої дії, лінгвістичне діагностування складу мовленнєвого злочину полягає в підтвердженні або спростуванні припущення про те, що ця дія поєднує в собі всю сукупність тих діагностичних лінгвопрагматичних ознак, яка відповідає його юридичній кваліфікації. Отже, першорядним завданням юридичної лінгвістики й методологічним підґрунтям лінгвістичної експертизи у справах про вчинення неправомірної мовленнєвої дії (погрози, заклику, підбурювання тощо) є параметризація цього мовленнєвого злочину, тобто виявлення вичерпного переліку тих обов'язкових лінгвопрагматичних ознак мовленнєвої дії, поєднання яких у відповідному комунікативному контексті рівноцінне її вчиненню.

Т. І. Стексова визначає «погрозу» як імперативний мовленнєвий жанр, у якому комунікативною метою того, хто погрожує, є змусити адресата щось зробити (або чогось не робити). Висловлення є погрозою, «якщо містить повідомлення про негативні наслідки для адресата у разі якихось дій мовця, до яких той обіцяє вдатися, якщо адресат не вчинить, або навпаки, вчинить якісь дії» [Стексова : 721]. Серед прагматично важливих обставин погрози виділяється ієрархія комунікантів: мовець (той, хто погрожує) або наділений вищими повноваженнями, або відчуває інші ситуативні переваги, тоді як адресат погрози відчуває залежність і мислиться як потенційно здатний виконати висунуту умову, щоб уникнути небажаних для себе наслідків. Т. І. Стексова зазначає, що дослідники цього мовленнєвого жанру здебільшого одноставні в тому, що для того, хто погрожує, важливіше домогтися від адресата виконання певної дії, ніж реалізувати погрозу, цим самим виділяючи як комунікативну домінанту цього мовленнєвого жанру саме примус [Стексова : 721]. З позицій комунікативної лінгвістики ядро мовленнєвого жанру «погроза» визначає домінанта примусу, хоча деякі дослідники схильні більшою чи меншою мірою зміщувати цю комунікативну домінанту в бік обіцянки [Серль, 1986б : 162–163, 174; Баранов, Крейдлин : 89–90]. З позиції

права при вчиненні мовленнєвої дії «погроза» саме комунікативна інтенція примусу є визначальною діагностичною ознакою, яка й характеризує відповідний мовленнєвий злочин.

З позиції суспільної моралі, оскільки агресивна природа словесних погроз є очевидною, ця мовленнєва дія майже завжди є осудною. Але лише в деяких випадках, якщо погроза вчиняється за певних умов і відповідає прагмасемантичним параметрам, зафіксованим у законах, вона може кваліфікуватися або як кримінальний злочин, наприклад, погроза вбивством (стаття 189); погроза знищення майна (стаття 195); погроза щодо працівника правоохоронного органу (стаття 345); погроза щодо державного чи громадського діяча (стаття 346); або як одна з кваліфікаційних ознак кримінального злочину, наприклад, захоплення заручників у поєднанні з погрозою знищення людей (стаття 147); торгівля людьми в поєднанні з погрозою застосування насильства (стаття 149); вимагання — вимога передачі чужого майна з погрозою насильства (стаття 189); протидія законній господарській діяльності в поєднанні з погрозою насильства (стаття 206); перешкоджання здійсненню виборчого права (стаття 157); грабіж (стаття 186). Наявність / відсутність погрози є диференційною ознакою для юридичної кваліфікації таких дій, як жебракування і грабіж або вимагання, а також, у багатьох випадках, для виявлення складу злочинів на сексуальному ґрунті. Погроза може становити зміст підбурювання до злочину і бути підставою визнання особи підбурювачем (стаття 27). Склад злочину «вимагання неправомірної винагороди» також включає погрозу, тобто погроза є однією з сукупності закріплених у кримінальних законах ознак, за наявності яких це суспільно небезпечне діяння визнається злочином¹. Учинення злочину під впливом погрози закон визнає обставиною, яка пом'якшує покарання (стаття 66), а в окремих випадках учинення злочину під тиском погрози, наприклад, при вимаганні хабаря, є підставою для звільнення особи від кримінальної відповідальності (стаття 369). У Кримінальному кодексі України погроза фігурує майже в 30 статтях.

Словесна погроза не завжди кваліфікується як злочин. У багатьох випадках ідеться про некримінальне правопорушення. Так, у нещодавно прийнятому законі «Про захист прав споживачів при врегулюванні простроченої заборгованості», більше відомому як «антиколекторський закон», встановлено ряд заборон щодо проявів «неетичної мовної поведінки», які регламентують дії колекторів при стягненні боргу. Серед цих заборон — використання погроз і шантажу щодо боржника та його близьких осіб. За відповідні правопорушення колекторська компанія нестиме адміністративну відповідальність.

Словесні погрози, які стають предметом судового розгляду, найчастіше реалізуються у формі непрямих та / або редукованих мовленнєвих актів. Це не в останню чергу пов'язано з бажанням уникнути відповідальності за вчинення юридично осудних мовленнєвих дій. Розуміння суспільної неприйнятності словесної погрози як іллокутивного інструменту перетворює прямі мовленнєві акти погрози на відверто ворожу, відверто агресив-

¹ У примітці 5 до статті 354 ККУ зазначено: «У статтях 354, 368, 368³ і 368⁴ цього Кодексу під вимаганням неправомірної вигоди слід розуміти вимогу щодо надання неправомірної вигоди з погрозою вчинення дій або бездіяльності з використанням свого становища, наданих повноважень, влади, службового становища стосовно особи, яка надає неправомірну вигоду, або умисне створення умов, за яких особа вимушена надати неправомірну вигоду з метою запобігання шкідливим наслідкам щодо своїх прав і законних інтересів».

ну щодо адресата дію, на відкрите мовленнєве насильство. Мовець, який висловлює погрозу прямо, сам кваліфікує свою дію як недопустимий тиск, який апіорі викликатиме спротив і протидію. Це межує з «іллокутивним самовбивством», оскільки вживанням прямого перформатива *я погрожую* нівелюється справжня іллокутивна мета погрози — змусити адресата діяти в потрібному для мовця напрямку [Вендлер, 236]. Тому мовці зазвичай уникають прямих мовленнєвих актів погрози, особливо — в публічному дискурсі. Експліцитний перформатив *погрожую* у мовленнєвій дії «погроза» майже ніколи не використовується, хоча з цією ж метою відповідне дієслово досить часто використовується з запереченням: *я тобі не погрожую, але ...*. З цією самою метою можуть використовуватися також перформативні дієслова відмінної іллокутивної спрямованості: *якщо ви не здасте свою роботу вчасно, я обіцяю поставити вам незадовільну оцінку за цей курс* [приклад узято з: Серль 1986а : 163]. Щоб реконструювати інтенцію погрози потрібен дискурсивний аналіз, який і має на меті пошук насамперед прихованих смислів. При діагностуванні погрози, як і при діагностуванні будь якої іншої мовленнєвої дії, потреба в лінгвістичній експертизі виникає насамперед у тих ситуаціях, коли іллокутивний намір мовця приховується.

У мовленнєвому акті «погроза» можуть імплікуватися один, кілька або навіть більшість її комунікативно важливих прагмасемантичних складників, такі як кожна з альтернативних можливостей, умовно-наслідковий зв'язок між ними, необхідність вибору для слухача, активна роль мовця, його ставлення та ін. Це стає можливим завдяки визначальній ролі комунікативних чинників. Вони є невід'ємними складниками мовленнєвого акту і нерідко навіть більшою мірою, ніж словесні форми, виявляють для адресата інтенцію мовця. Ці діагностичні комунікативні складники погрози, серед яких конфлікт інтересів, вербальний контекст, соціальна ієрархія комунікантів, їхнє ставлення, їхні емоції й наміри, потенційні можливості, а також невербальні компоненти комунікації, такі як інтонація, жести й навіть (і великою мірою!) вираз обличчя, у лінгвістичній експертизі не завжди бувають доступними для аналізу [Watt, Brown : 410]. Дослідник невербальної поведінки людини Г. Є. Крейдлін у монографії «Невербальна семіотика: мова тіла й природна мова» пише про те, як у процесі комунікації вербальні одиниці доповнюються, видозмінюються або заступаються невербальними. Серед невербальних засобів, що можуть вказувати на погрозу, автор виділяє, зокрема, жести вказівним пальцем або кулаком, різкий голос і підвищений тон. У висловленнях на зразок *Ви вочевидь не хочете з нами співробітничати!*; *Ви не бачте про свою родину!*; *Не грайтеся з вогнем!* погроза ховається не стільки в словах, скільки в інтонації, з якою ці слова вимовляються [Крейдлін : 142, 252]. Жест, який має форму «підійти до співрозмовника поближче, трохи нахиливши в його бік голову і корпус», якщо він супроводжується дружньою посмішкою, може бути виявом дружби й симпатії, а якщо вираз обличчя відмінний — може позначати погрозу [Крейдлін : 129].

Коли постає питання, чи була мовленнєва дія погрозою в її юридичній кваліфікації, правозастосування висуває до висновку експерта ряд вимог щодо переконливості й доступності лінгвістичних алгоритмів і моделей аргументації. Насамперед це стосується виявлення релевантних елементів комунікативної структури повідомлення та реконструкції й «оприявлення» імпліцитних прошарків його змісту: пресупозицій, імплікатур, семантичних наслідків та інших прихованих змістових складників. В українському

судочинстві практика розгляду справ, у яких складом злочину вбачається вчинення мовленнєвої дії відповідного змісту, порівняно нетривала, можливо тому судові рішення у справах про мовні злочини нерідко тяжіють до поверхової, буквалістичної інтерпретації змісту таких мовленнєвих дій. Це відрізняє українську судову практику від, наприклад, американської. Івона Вітчак-Плісецька пише про те, що в судочинстві США у справах про мовні злочини судді здебільшого готові інтерпретувати непрямі мовленнєві акти на користь обвинувачення. На думку дослідниці це показує, що відступ від буквалізму з боку американських суддів є свідомим, і що вони володіють достатньою прагматичною компетенцією, щоб інтерпретувати мовленнєві акти в їхніх різноманітних формах і виявах [Witczak-Plisiecka : 631].

Розглядаючи погрозу як об'єкт лінгвістичної експертизи, слід розмежувати три сфери використання слова *погроза*: 1) побутову, де це слово реалізує своє загальнономвне значення; 2) спеціальну лінгвістичну, де це слово використовується як термін комунікативної лінгвістики на позначення відповідного мовленнєвого жанру та його текстових репрезентацій і 3) спеціальну юридичну, де це слово використовується як термін права, що позначає злочин (правопорушення) або одну з його кваліфікаційних ознак. Зміст мовленнєвої дії «погроза» в її загальнономвном значенні, так само, як і прагматичний зміст відповідного мовленнєвого акту з позицій комунікативної лінгвістики, істотно відрізняються від юридизованого змісту мовленнєвої дії «погроза», концептуалізованої як мовленнєвий злочин у нормативних приписах Кримінального кодексу України.

З позицій пересічного носія української мови погроза — це «обіцянка заподіяти яке-небудь зло, неприємність», а також «заякування» (СУМ 6 : 724). У повсякденному мовленні, і не лише в побутовій, але й у публічній сферах, можна зустріти чимало таких обіцянок і заякувань, співвідносних із загальнономвним розумінням слова *погроза*, які з позицій комунікативної лінгвістики не відповідають одній з найважливіших прагматичних умов погрози — умові щирості комунікативного наміру мовця: адресат розуміє, що мовець насправді не має наміру виконувати свою обіцянку. У побутовому дискурсі частотність несправжніх погроз (випадкових погроз або погроз, «що зірвалися з язика») досить висока, їх переважно відносять до розряду стилістичних засобів увиразнення мовлення (*ще раз таке скажеш — приб'ю!*; *дожену — голови повідриваю!*). У категоріях теорії мовленнєвих актів є підстави зараховувати такі висловлення до експресивів, які відображають емоційну позицію мовця та його емоційний стан. Відрізнити реальні погрози від так званих псевдопогроз, поява яких у текстовому матеріалі зумовлена емоційним станом співрозмовників, дозволяє саме усвідомлення комунікативного наміру мовця.

У побутовому розумінні, як показує наведена вище словникова дефініція, можуть інтерпретуватися як синоніми «погроза» і «заякування». У теорії мовленнєвих актів «погроза» і «заякування» також нерідко уподібнюються, але лише з огляду на той самий комунікативний намір — скерувати поведінку адресата в потрібний для мовця бік. Однак ці мовленнєві акти розрізняються за ознакою суб'єктності небажаних для адресата дій: якщо при «погрозі» настання негативних для адресата наслідків пов'язується з активними діями самого мовця, то при заякуванні настання негативних наслідків мислиться як незалежне від волі мовця й від його активних зусиль. При юридичній кваліфікації «погрози» суб'єктність мовця, тобто активна роль того,

хто погрожує, і його пряма відповідальність за вчинення цілеспрямованих шкодочинних дій розглядаються як невід'ємні складники мовленнєвого насильства, примусу. Тому при діагностуванні ознак цього мовленнєвого злочину розмежування «погрози» і «залякувань» набуває принципового значення, а ознаку суб'єктності шкодочинних дій слід вважати диференційною. На відміну від «погрози», «залякування» не містить лінгвопрагматичних ознак мовленнєвого злочину, хоча є агресивною, ворожою щодо адресата мовленнєвою дією. З погляду суспільної моралі така модель мовленнєвої поведінки, так само як погроза, є осудною і соціально неприйнятною.

Є також вагомі підстави протиставляти за багатьма комунікативними параметрами, по-перше, мовленнєвий акт «погроза», який описується в теоретичних дослідженнях з комунікативної лінгвістики, і, по-друге, мовленнєву дію «погроза» — спосіб учинення відповідного мовленнєвого злочину й один з варіантних різновидів відповідного мовленнєвого акту, яка є об'єктом лінгвоекспертології й лінгвістичної експертизи. Необхідно констатувати їхню нетотожність, а також те, що порівняно з мовленнєвим актом «погроза» лінгвопрагматичні рамки мовленнєвої дії «погроза» є істотно вужчими. Її юридичну матрицю окреслюють нормативні приписи Кримінального кодексу України та інші юридичні джерела.

Лінгвопрагматична проекція мовленнєвої дії «погроза» дозволяє виділити низку її обов'язкових лінгвопрагматичних ознак, кожна з яких є діагностичною й суттєво важливою. Обов'язкові ознаки погрози можуть бути діагностовані шляхом дискурсивного аналізу. Поєднання цих ознак у відповідному комунікативному контексті рівноцінне вчиненню відповідної мовленнєвої дії. З позицій лінгвістичної кваліфікації можна дати відповідь на питання виключно щодо наявності / відсутності в об'єкті дослідження повного чи неповного переліку обов'язкових лінгвопрагматичних ознак мовленнєвої дії «погроза». Лінгвістична експертиза не дає відповіді на юридичні питання, чи є висловлення погрозою, чи в тексті міститься погроза, це — прерогатива суду.

Серед обов'язкових лінгвопрагматичних ознак мовленнєвої дії «погроза» є ознаки, які обумовлені сутнісними характеристиками відповідного мовленнєвого жанру. До них належать 1) персоніфікована адресність, 2) імперативність, 3) комісивність (яка передбачає реалістичність виконання обіцянки й спроможність мовця забезпечити її виконання) і 4) каузальний зв'язок між імперативом і комісивом. Розглянемо ці ознаки докладніше, окремо звертаючи увагу на ті комунікативні складники, які відповідають мовленнєвому жанру «погроза», але виходять за межі сфери визначення відповідної мовленнєвої дії.

1. Персоніфікована адресність мовленнєвої дії «погроза». Адресність погрози є важливою діагностичною ознакою, у якій відображається комунікативна спрямованість повідомлення і мета мовця на цьому етапі комунікації. Мовленнєва дія «погроза» є персоніфікованою, тобто адресат погрози (особа або група осіб) може бути встановлений однозначно. Погроза або адресується безпосередньо (тобто адресат повідомлення й адресат погрози — це та сама особа): — *Якщо ти не припиниш брехати в соцмережах, шукатимеш собі іншу роботу*, або доводиться до відома адресата в інший спосіб, наприклад, через мас-медіа. Іноді погроза може бути звернена до третьої особи, за умови, що ця третя особа позиціонується як посередник: — *Перекажіть Х, якщо він не припинить брехати в соцмережах, хай шукає*

іншу роботу. З лінгвоюридичним концептом «погроза» не може бути співвіднесене висловлення, на зразок *Якщо Х не припинить брехати в соцмережах, шукатиме іншу роботу*, у ситуації, коли адресат цього повідомлення не мислиться як посередник і мовець не розраховує на те, що Х обов'язково отримає це повідомлення.

2. Імперативність мовленнєвої дії «погроза». У теорії мовленнєвих актів «погроза» найчастіше пов'язується з імперативністю [Вежбицкая : 257]. Разом з цим у низці ситуацій відмінні інтерпретації комунікативного наміру того, хто погрожує, дозволяють зміщувати іллокутивний акцент «погрози». У ряді досліджень, зокрема в працях Дж. Р. Серля «Що таке іллокутивний акт» і «Класифікація іллокутивних актів» [Серль 1986а : 162–163; Серль 1986б : 174], де в основу класифікації покладено іллокутивну мету мовленнєвої дії, погроза зараховується до класу комісивів (обіцянок). На думку цих дослідників, погрожуючи, мовець насамперед зобов'язується сам учинити певні дії. Така неодностайність у визначенні іллокутивної домінанти погрози не в останню чергу зумовлена тим, що з позицій теорії мовленнєвих актів до цього мовленнєвого жанру часто зараховують дві принципово відмінні категорії погроз: з одного боку, погрози, які є реакцією на минулі події (такі мовленнєві дії часто не містять прагматичного компонента «примус» і сферовані виключно на психологічний тиск), та, з другого боку, погрози, які є стимулом щодо майбутніх дій (у таких мовленнєвих діях саме «примус» є іллокутивною домінантою). Дж. Серль, спираючись на чинник наміру, виділяв як комунікативну домінанту саме обіцянку й таким чином зараховував «погрозу» до комісивів. У «погрозах»-комісивах мовець не стільки прагне вчинити примус, скільки зобов'язується здійснити певні дії і запевняє адресата саме в цьому. Така «погроза» може не мати умови (або умова є невідвратною), але вона має причину, наприклад, (про оцінки в атестаті) *тепер про університет можеш забути, підеш працювати на завод*; (про якісь попередні домовленості) *за «базар» доведеться відповісти*. Дж. Серль наголошував на тому, що на відміну від мовленнєвого акту «обіцянка», «погрози»-комісиви спрямовані не на користь, а на шкоду адресатові і розмежовував мовленнєві жанри «погрозу» і власне «обіцянку» саме на цій підставі.

А. М. Баранов і Г. Ю. Крейдлін серед мовленнєвих актів «погроза» також виділяють ці два різновиди, називаючи перший погрозами-застереженнями, а другий — погрозами-компенсаціями. Ці два різновиди «погрози» розрізняються за футуральною ознакою: погрози-застереження стосуються лише майбутніх дій адресата, а погрози-компенсації пов'язуються з уже вчиненими (або з уже не вчиненими) адресатом діями [Баранов, Крейдлін : 89–90].

Оскільки в контексті приписів Кримінального кодексу важливою діагностичною ознакою погрози є саме мовленнєве насильство і примус, то в лінгвістичній експертизі погрози-компенсації, які спрямовані виключно на психологічний тиск і не містять іллокуції примусу, не потрапляють до сфери визначення цього делікту. Погрози-компенсації, які не містять діагностичної ознаки імперативності, не містять і складу мовленнєвого злочину «погроза» попри те, що такі погрози як форма агресивної мовленнєвої поведінки, спрямованої на умисне заподіяння шкоди адресатові, є суспільно осудними.

3. Комісивність мовленнєвої дії «погроза». З позицій комунікативної лінгвістики в мовленнєвому акті «погроза» обіцянка негативних для адресата наслідків пов'язується з діями або самого мовця, або третіх осіб [Стексова : 721]. На відміну від традиційного комісива, у мовленнєвій дії

«погроза» обіцянка має відмінний іллокутивний вектор: у складі погрози обіцянка спрямована не на користь, а на шкоду адресатові [Серль 1986а : 163]. З позиції права важливою кваліфікаційною ознакою мовленнєвого злочину «погроза» є її реальність, що в прагмалінгвістичній проекції корелює з реалістичністю обіцянки заподіяти шкоду адресатові.

Умова реальності погрози при юридичній кваліфікації складу злочину є обов'язковою і з позицій лінгвістичної кваліфікації має підтримуватися релевантними комунікативними складниками мовленнєвої дії. Тому спектр юридично осудних мовленнєвих дій, які потрапляють у сферу визначення «погрози» в лінгвістичній експертизі, порівняно з кваліфікацією мовленнєвого акту «погроза» в комунікативній лінгвістиці, є вузьким. У теорії мовленнєвих актів як корелят юридичної умови «реальності» розглядається умова «щирості», яка передбачає, що мовець справді має намір виконати свою обіцянку. При цьому домінантним виявляється іллокутивний складник мовленнєвого акту [Серль 1986а : 165]. Натомість для юридичної кваліфікації умова реальності погрози більшою мірою пов'язується з перлокутивною домінантою: адресат повідомлення має вірити, що мовець або здатен виконати свою обіцянку сам, або може забезпечити її виконання із залученням інших осіб, і що він справді має такий намір. Наприклад, висловлення *якщо далі будеш оприлюднювати таку інформацію, залишишся без роботи* може юридично кваліфікуватися як погроза лише за певних комунікативних умов, а саме, якщо мовець здатен або сам звільнити з роботи адресата цього повідомлення, або здатен вплинути на прийняття такого рішення, і адресат знає про це. Але якщо наведене висловлення належить, наприклад, дружині журналіста (яка при цьому не є ні головним редактором видання, ні його власником), прагматичний реєстр повідомлення змінюється, оскільки мовець не може і не збирається брати на себе відповідальність за настання негативних для адресата наслідків і той знає про це.

При діагностуванні складу мовленнєвого злочину одним із завдань лінгвістичної експертизи є розмежування мовленнєвих актів «погроза», «попередження», «застереження», «порада», «обіцянка», «заякування», які на перший погляд подібні за багатьма лінгвопрагматичними параметрами. Непрямі мовленнєві акти «погрози» можуть камуфлюватися під ці або інші мовленнєві жанри: *Я не погрожую, але ...; Це було перше й останнє попередження; Це моя тобі дружня порада; Якщо не робитимеш дурниць, обіцяю, що з тобою нічого лихого не трапиться* тощо. У таких ситуаціях важливими діагностичними ознаками мовленнєвої дії «погроза» стають розбіжність інтересів мовця і адресата та реалістичність погрози, тобто спроможність мовця вплинути на настання негативних наслідків і його намір виконати свою обіцянку, якщо адресат не вчинить певних дій або не залишиться бездіяльним.

4. Каузальний зв'язок між директивою і комісивом. Каузальний (умовно-наслідковий або причинно-наслідковий) зв'язок між директивою і комісивом полягає в тому, що невиконання директиви адресатом повідомлення представлено як причина виконання обіцянки мовцем і / або виконання директиви адресатом повідомлення представлено як умова невиконання обіцянки мовцем. Донесення цього зв'язку до адресата повідомлення є основним засобом психологічного тиску і насильства. У роботах, присвячених логічному аналізу мови, на позначення висловлень причини й умови використовують каузальну імплікацію $P \perp Q$, тобто P «породжує» Q , це означає,

по-перше, що події Р і Q взаємно пов'язані; по-друге, що Р передуює або збігається в часі з Q [Разлогова : 99]. Таким чином, необхідними діагностичними ознаками мовленнєвої дії «погроза» є такі компоненти прагматичного змісту повідомлення: по-перше, взаємозумовленість майбутніх дій адресата повідомлення і мовця (виконання своєї обіцянки мовець ставить в залежність від майбутніх дій адресата) і, по-друге, темпоральний план цих майбутніх дій (майбутні дії адресата повідомлення мисляться як такі, що випереджатимуть дії мовця або збігатимуться з ними в часі).

Крім перелічених чотирьох обов'язкових ознак — лінгвопрагматичних складників мовленнєвої дії «погроза»: 1) **адресність**, 2) **імперативність**, 3) **комісивність** і 4) **каузальний зв'язок між імперативом і комісивом**, лінгвістичному діагностуванню підлягають також ті ознаки, які зумовлені юридичною кваліфікацією складу мовленнєвого злочину. Ці ознаки зафіксовані у формулюванні тієї статті Кримінального кодексу України (ККУ), за якою розглядається та чи інша справа.

Наприклад, частина 1 статті 346 ККУ «Погроза або насильство щодо державного чи громадського діяча» формулює такий припис:

«Стаття 346. Погроза або насильство щодо державного чи громадського діяча.

1. Погроза вбивством, заподіянням шкоди здоров'ю, знищенням або пошкодженням майна, а також викраденням або позбавленням волі щодо Президента України, Голови Верховної Ради України, народного депутата України, Прем'єр-міністра України, члена Кабінету Міністрів України, Голови чи члена Вищої ради правосуддя, Голови чи члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Голови чи судді Конституційного Суду України або Верховного Суду України чи вищих спеціалізованих судів України, Генерального прокурора, Директора Національного антикорупційного бюро України, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Голови або іншого члена Рахункової палати, Голови Національного банку України, керівника політичної партії України, а також щодо їх близьких родичів, учинена у зв'язку з їх державною чи громадською діяльністю, карється <...>».

Це формулювання дозволяє виділити, крім чотирьох перелічених вище, ще три обов'язкові прагмасемантичні ознаки мовленнєвої дії «погроза», які відповідають юридичній кваліфікації саме частини 1 статті 346 ККУ, а саме: 5) **конкретизована адресність погрози** (погроза адресована саме переліченим у частині 1 статті 346 ККУ посадовцям, державним чи громадським діячам або їхнім близьким родичам); 6) **конкретизований зміст погрози** (погроза саме вбивством, заподіянням шкоди здоров'ю, знищенням або пошкодженням майна, викраденням або позбавленням волі) і 7) **визначена мотивація погрози** (це погроза, учинена саме у зв'язку з громадською або державною діяльністю особи). Отже, якщо справа розглядається в контексті частини 1 статті 346 ККУ «Погроза або насильство щодо державного чи громадського діяча», при діагностуванні складу злочину є підстави виділяти 7 обов'язкових лінгвопрагматичних ознак мовленнєвої дії «погроза», які підлягають діагностуванню з позицій лінгвістичної кваліфікації. Кожна з цих ознак у тому чи іншому комунікативному контексті може виявлятися не лише на поверхні змістової структури повідомлення, а й у її глибинних підтекстових прошарках.

Таким чином, діагностування складу мовного злочину пов'язане з підтвердженням або спростуванням вихідного припущення, що в певному ко-

мунікативному контексті поєднуються всі обов'язкові лінгвопрагматичні складники (ЛПС) відповідної мовленнєвої дії. Це відбувається з використанням прийомів дискурсивного аналізу. У кожному випадку обирається належний лінгвістичний інструментарій і застосовується та чи інша модель аргументації.

Процедуру діагностування складу мовленнєвого злочину проілюструємо на прикладах аналізу конкретних мовленнєвих дій, які були сприйняті адресатом як погрози.

Приклад 1. У соцмережі на персональній сторінці особи опубліковано два дописи такого змісту:
*«Я просто е***ло тебе разобью. Готовься. И Бенина охрана тебе не поможет, х***ссос :)»* та *«А еще я хочу с тобой очной ставки. Чтобы у меня, наконец, появился шанс дать тебе пощечину»*.

Ці дописи є частиною публічного полілогу — одного з поширених різновидів комунікації в соцмережах, характерними ознаками якого є стислість, спонтанність, наближеність до усного мовлення, широке використання зниженої лексики, підкреслені емоційність та експресивність повідомлення. Контекст полілогу дозволяє ідентифікувати адресата цих висловлень — народного депутата України. Проти автора цього допису було порушено кримінальну справу за частиною 1 статті 346 ККУ «Погроза або насильство щодо державного чи громадського діяча».

Відповідь на поставлене перед експертизою питання, чи містять зазначені дописи ознаки мовленнєвої дії «погроза» у контексті частини 1 статті 346 ККУ, вимагає діагностування наявності / відсутності у цих висловленнях з урахуванням дискурсивного контексту повідомлення семи перелічених вище обов'язкових лінгвопрагматичних складників мовленнєвої дії «погроза». Відсутність у повідомленні хоча б одного з семи ЛПС (а саме: 1) персоналізована адресність; 2) імперативність; 3) комісивність; 4) каузальний зв'язок між імперативом і комісивом; 5) персональна адресність; 6) конкретний зміст погрози і 7) конкретна мотивація погрози) означає, що аналізований об'єкт дослідження не містить усієї сукупності необхідних ознак цієї мовленнєвої дії, отже, з позицій лінгвістичної кваліфікації мовленнєву дію «погроза щодо державного чи громадського діяча», прагматично співвідносну з приписом частини 1 статті 346 Кримінального кодексу України, не вчинено.

Досліджуваний мовленнєвий об'єкт має обидві обов'язкові ознаки мовленнєвої дії «погроза», які пов'язані з адресністю: адресат повідомлення персонально відомий з контексту (ЛПС 1) і цей адресат, народний депутат України, підпадає під категорію «державний чи громадський діяч» відповідно до диспозиції частини 1 статті 346 ККУ (ЛПС 5). Комісивність досліджуваної мовленнєвої дії також виявлена експліцитно: *Я просто е***ло тебе разобью*. Формально-граматичні параметри висловлення показують, що обіцянка негативних для адресата наслідків пов'язується з діями самого мовця. Реалістичність обіцянки заподіяти шкоду адресатові підтримується імперативом *готовься*. Змістом закладеної в ньому спонуки є не вчинення дій, які відповідають інтересам мовця, а зміна ментального стану адресата, яка пов'язується з упевненістю в тому, що мовець справді має намір здійснити свою обіцянку (ЛПС 3). Таким чином, в аналізованому мовленнєвому об'єкті експліцитно представлені три з семи обов'язкових лінгвопрагматич-

них складників мовленнєвої дії «погроза щодо державного чи громадського діяча».

Разом з тим аналізовані висловлення не містять імператива (прямого або прихованого), у якому змістом спонуки є вчинення дій, що відповідають інтересам мовця. Таким чином, мовленнєва дія, представлена в цитованих вище дописах, ні на рівні поверхневої змістової структури повідомлення, ні в змістових імплікаціях, які можна реконструювати з його контексту, не містить іллокутивного складника примусу (ЛПС 2). Контекст полілогу показує, що обіцянка небажаних для адресата наслідків представлена у зв'язку з уже вчиненими адресатом діями і ніяк не пов'язана з його майбутньою поведінкою.

Оскільки досліджувана мовленнєва дія не містить іллокутивного складника примусу, немає також ознаки каузального зв'язку між імперативом і комісивом, тобто ЛПС 4 також відсутній. Для діагностування ЛПС 6, який пов'язаний зі змістом погрози, необхідно здійснити прагмасемантичне співвіднесення висловлення *Я просто е***ло тебе разобью* з диспозицією частини 1 статті 346 ККУ «погроза вбивством, заподіянням шкоди здоров'ю, знищенням або пошкодженням майна, викраденням або позбавленням волі». Це завдання вирішується з опорою на дані словників ненормативної лексики.

Ідіоматичний зворот *разбить е***ло* належить до розряду обценних або табуйованих лексичних одиниць. З урахуванням усталених російських дискурсивних практик та з опорою на спеціальні російські лексикографічні джерела в найбільш узагальненому вигляді прагматичний зміст вислову *Я просто е***ло тебе разобью* може бути представлений як «обіцянка фізичної розправи». Словник «Русская заветная идиоматика» фіксує близький за змістом зворот *дать по е***лу* (з ремаркою «нецензурне») зі значенням «сильно ударить кого-либо кулаком по лицу с целью причинить ему физическую боль» [Буй : 246–247]. Така словникова семантизація дозволяє констатувати, що обіцянка *Я просто е***ло тебе разобью* не пов'язана ні з загрозою для життя, ні з важкими тілесними ушкодженнями. Цитований словник «Русская заветная идиоматика» та інші лексикографічні джерела показують, що ідіоматичні звороти з компонентом *е***ло* у сучасній російській мові зниженого реєстру є досить поширеними. Це дає лінгвістичні підстави стверджувати, що зміст цього звороту є достатньо прозорим для його недвозначного сприйняття співрозмовниками, в мовній практиці яких табуйована обценна лексика належить до активного прошарку². Контекст аналізованого повідомлення та паралінгвістичні засоби виразнення мовлення (смайлик :)) не містять елементів, які б могли істотно впливати на контекстуальне переосмислення прагматичного змісту цього ідіоматичного звороту.

Це дає підстави стверджувати, що попри те що вислів *я просто е***ло тебе разобью* у контексті аналізованого діалогу може вказувати на намір мовця завдати адресатові цього повідомлення тілесних ушкоджень, цей вислів не містить семантичних кореляцій з юридичним концептом «погроза життю та/або здоров'ю». Це дозволяє констатувати, що цієї обов'язкової в

² Судячи з постів і коментарів учасників діалогу, вони активно володіють відповідною лексикою і є обґрунтовані підстави стверджувати, що зміст цитованих висловлень їм доступний.

контексті частини 1 статті 346 ККУ ознаки (ЛПС 6) досліджувана мовленнєва дія також не містить.

ЛПС 7 пов'язаний з мотивацією погрози. Відповідно до припису частини 1 статті 346 ККУ, мовленнєва дія «погроза» пов'язується з громадською або державною діяльністю адресата. З позицій лінгвістичної кваліфікації це означає, що іллокуція примусу має бути скерована саме на виконання (чи невиконання) особою її громадських або державних обов'язків. Однак ні самі наведені вище дописи, ні контекст полілогу в цілому не містять згадки про державну діяльність адресата як народного депутата України. Мотив, який спонукав автора допису до обіцянки завдати адресатові повідомлення згаданих тілесних ушкоджень, відомий з експліцитних сегментів ширшого контексту полілогу, і ніяк не пов'язаний з депутатською діяльністю цієї особи. Отже, ЛПС 7 аналізована мовленнєва дія також не містить.

Усе зазначене дає підстави констатувати, що попри позірну наявність у цих висловленнях погрози в її побутовому розумінні досліджувана мовленнєва дія не містить усієї сукупності необхідних ознак злочину «погроза щодо державного чи громадського діяча», отже, з позицій лінгвістичної кваліфікації мовленнєвого злочину, прагматично співвідносного з приписом частини 1 статті 346 ККУ, не вчинено.

Обов'язкові лінгвопрагматичні складники — кваліфікаційні ознаки мовленнєвої дії «погроза», так само як і лінгвопрагматичні складники інших шкодочинних мовленнєвих дій (закликів до протиправних дій, розпалювання ворожнечі та інших), можуть ефективно поєднуватися у формально-граматичних і змістових структурах повідомлень різного обсягу — від короткого поста в соцмережі до розгорнутої й багатопланової публікації. Ці ознаки виявляються також на рівні дискурсу — з урахуванням прагматичних, соціокультурних, психологічних, політичних, когнітивних, паралінгвістичних та інших чинників його функціонування. Припускаємо, що лінгвопрагматичні складники таких мовленнєвих дій можуть ефективно поєднуватися також у контентному потоці шляхом його цілеспрямованої організації. При цьому прагматична «модель» мовленнєвої дії зберігається, що дає підстави говорити про принципову можливість діагностування таких прихованих у контенті шкодочинних мовленнєвих дій, наприклад розпалювання ворожнечі, шляхом дискурсивного аналізу. Таке цілеспрямоване приховування мовленнєвого злочину в поєднанні «випадкових» повідомлень, коли мовленнєвий вплив відбувається маніпулятивно й пересічний споживач інформації «не бачить лісу за деревами», за переконанням дослідників буває більш впливовим, ніж прямі мовленнєві акти відповідного змісту. Г. Почепцов пише, що більший інтерес становлять саме приховані способи впливу, оскільки вони не викликають спротиву. Телесеріал, наприклад, досягає переучувального ефекту і змінює картину світу глядача більшою мірою за рахунок свого фону, а не завдяки основному повідомленню, яке на поверхні. При цьому ніщо не заступає його розважальної функції. Розважаючись, глядач отримує не лише нові знання, але й, непомітно для себе, нові правила поведінки [Почепцов : 218].

Переносити аналіз прагмалінгвістичних явищ на рівень дискурсу першим запропонував один із засновників лінгвістики тексту Т. А. ван Дейк. Він писав, що дії (actions), як і значення, організовані в одиниці вищого рівня — в ієрархічні структури дій. Це дає підстави аналізувати макромовленнєвий акт як прагматичну цілісність, що виявляється у певній послідовності мікроактів, які в сукупності створюють необхідні передумови для реалізації

кінцевого наміру [van Dijk : 233–238]. Наприклад, ввічливий лист може редукуватися до погрози, інструкції або заборони, і саме така редукція визначає результат цілісного повідомлення з погляду його мети, загального наміру. У такому тексті з опорою на його прагматичний контекст можна виявити індикатори іллокутивного акту, функцію яких можуть виконувати мовні засоби різних рівнів — фонологічні, морфологічні, синтаксичні й семантичні [ван Дейк : 31–36]. Як реалізація, так і обробка таких макроактів вимагає певного рівня прагматичної компетенції. Те саме висловлення в тому самому контексті для одного адресата може ставати погрозою, а для іншого — обіцянкою. Мовці й адресати повідомлень здебільшого здатні встановлювати і виявляти кореляції між такими макро- і мікроактами, на думку ван Дейка, завдяки тому, що ці мовленнєві дії вчиняються ними спільно [van Dijk : 233–238].

Проілюструємо, як прагматичні складники мовленнєвої дії «погроза» можуть ховатися, наприклад, у розрізнених сегментах «викривальної» публікації великого обсягу.

Приклад 2. У періодичному виданні опубліковано розгорнутий матеріал, у якому йде мова про представників родини, яка у 1980-90-х роках проживала в Україні. Стаття підписана анонімним автором. У центрі розповіді — особа X: родина, навчання, робота, початок розбудови власного бізнесу, виїзд на проживання за кордон. Стаття написана без симпатії до головного персонажа і її родини, аксіологічне тло публікації підкреслено негативне. Текст рясніє оцінними елементами відповідного забарвлення з ознаками мовного маніпулювання (*вирішила відкрити більш прибутковий, але нелегальний бізнес з відмивання грошей; гроші почали надходити мішками, чорний «нал» криміналітету в мішках і тубусах; господарський суд дійшов висновку, що є всі підстави підозрювати у злочині й заподіянні матеріальних збитків в особливо великих розмірах; хто й кому телефонуватиме, пропонуватиме гроші і які суми, щоб зам'яти справу, — побачимо тощо*).

Публікація стала підставою для судового позову в цивільній справі про захист честі, гідності й ділової репутації. Крім традиційних питань, які виносяться на експертизу в таких справах (про наявність у тексті негативної інформації про конкретну особу, про спосіб представлення цієї інформації — твердження чи оцінки), було поставлено також питання про наявність у тексті погрози. Оскільки справа розглядалася не в кримінальному, а в цивільному провадженні, мовленнєву дію не потрібно було співвідносити з конкретним приписом ККУ, тому діагностуванню підлягали лише чотири лінгвопрагматичні складники мовленнєвої дії «погроза»: 1) адресність, 2) імперативність, 3) комісивність і 4) каузальний зв'язок між імперативом і комісивом.

У двох наведених далі дистантно розташованих абзацах цієї великої за обсягом і багатопланової публікації було виявлено сегменти, прагматично співвідносні з лінгвопрагматичними складниками мовленнєвої дії «погроза», які, використовуючи термінологію Т. А. ван Дейка, є індикаторами відповідної іллокуції:

Сегмент 1: *Але в 1992–1993 роках їхні стосунки з криміналітетом дуже зіпсувалися, схоже, вони когось «кинули». X втекла від криміналітету в США, звідки й далі керувала своїм підприємством. Відтоді минули десятиліття, колишні «малинові піджаки» зробилися респектабельними бізнес-*

менами. Можна було б про старе й не згадувати. От тільки якщо вчасно закрити борги. Х цього не зробила, а дарма.

Сегмент 2 (останній абзац публікації): *Хто й кому телефонуватиме, пропонуватиме гроші і які суми, щоб зам'яти справу — побачимо. <...> Але нашій колишній співвітчизниці не варто сподіватися на те, що Інтерпол працюватиме погано, а в Україні про цю справу забудуть. А справа обіцяє бути гучною й показовою.*

Співвіднесення цих текстових сегментів з лінгвопрагматичними параметрами мовленнєвої дії «погроза» (ЛПС 1, 2, 3 і 4) дає підстави констатувати, що в аналізованому контексті поєднані всі зазначені ЛПС погрози. Розглянемо це докладніше.

Дотримана умова персональної адресності (ЛПС 1). Персонаж, якого стосується мовленнєва дія, названий на ім'я і прізвище, публікація містить також фотографію, що дозволяє однозначно ідентифікувати особу, якій адресована погроза.

У висловленнях *Можна було б про старе й не згадувати. От тільки якщо вчасно закрити борги. Х цього не зробила, а дарма і Але нашій колишній співвітчизниці не варто сподіватися на те, що Інтерпол працюватиме погано, а в Україні про цю справу забудуть. А справа обіцяє бути гучною й показовою* дотримані також умови імперативності (ЛПС 2), комісивності (ЛПС 3) і каузального зв'язку між імперативом і комісивом (ЛПС 4). Імплицитний імператив (умову ненастання небажаних наслідків) містить конструкція зі значенням умови *якщо вчасно закрити борги*. Іллокуція спонуки, змістом якої є «повернути борги», недвозначно реконструюється з наведеного вузького контексту. Спонука «повернути борги» адресована в тексті особі Х. Обіцянка небажаних наслідків значною мірою імплікується в наведених вище висловленнях, а також в останньому абзаці публікації у висловленні *Але нашій колишній співвітчизниці не варто сподіватися на те, що Інтерпол працюватиме погано, а в Україні про цю справу забудуть. А справа обіцяє бути гучною й показовою.*

Зміст погрози (у чому саме полягають небажані для адресата наслідки) частково перебуває у підтексті. Є підстави припускати, що зміст цієї погрози краще зрозумілий адресатові, ніж читачам. Інформація про зміст погрози ховається в сегменті 2, який перебуває в тексті в прикінцевій, а отже, в сильній, логічно наголошеній позиції: *Але нашій колишній співвітчизниці не варто сподіватися на те, що Інтерпол працюватиме погано, а в Україні про цю справу забудуть. А справа обіцяє бути гучною й показовою.*

Інформація про те, хто є відповідальним за виконання погрози (навіть чи Інтерпол), для уважних читачів представлена в номінаціях *криміналітет, колишні малинові піджаки, респектабельні бізнесмени* у сегменті 1, а також у неозначено-особовому реченні *в Україні про цю справу забудуть* у сегменті 2. Для широкого читацького загалу неозначений суб'єкт цієї дії не пов'язаний з конкретним виконавцем. Але головний читач — адресат погрози, особа Х, знає, хто ховається за номінаціями *криміналітет, колишні малинові піджаки, респектабельні бізнесмени* і хто мислиться тим суб'єктом який не може забути про незакриті борги Х в Україні. Для особи Х зрозуміло, що стаття написана від імені згаданого «криміналітету», від імені, тих, з ким «зіпсувалися стосунки», кого тоді «кинули»; від імені тих «колишніх малинових піджаків», які тепер «стали респектабельними бізнесменами», які зараз перебувають в Україні. Для головного адресата цього повідомлен-

ня, тобто для особи Х, погроза є реальною: особа Х розуміє, що ці неназвані в тексті персонажі можуть забезпечити виконання обіцянки «не забути про цю справу», і що вони справді мають намір зробити її «гучною» й головне— «показовою».

Каузальний зв'язок між імперативом і комісивом (ЛПС 4) представлений на поверхневому рівні граматичної структури: *Можна було б про старе й не згадувати. От тільки якщо вчасно закрити борги*. Погроза пов'язується з майбутніми діями адресата, для якого залишається можливість уникнути небажаних наслідків, якщо буде виконана умова: якщо «закрити борги». Це реконструюється з імпліцитних прошарків змістової структури повідомлення, зокрема з висловлень *Можна було б про старе й не згадувати. От тільки якщо вчасно закрити борги. Х цього не зробила, а дарма, а також Хто й кому телефонуватиме, пропонуватиме гроші і які суми, щоб зам'яти справу— побачимо*.

З урахуванням усього зазначеного є підстави констатувати, що в контексті публікації поєднані всі чотири обов'язкові лінгвопрагматичні складники мовленнєвої дії «погроза», і ця погроза адресована головному персонажу цієї публікації. Сторонній читач не володіє комунікативним контекстом, який пов'язує актантів описуваних подій. На загальному аксіологічному тлі публікації, типовому для нинішнього медійного дискурсу, сторонній читач, на відміну від головного персонажа, навряд чи відреагує на індикатори погрози, які надійно приховані в багатоплановій змістовій структурі цього повідомлення.

У дослідженнях з лінгвопрагматики фокус змістився з самої мовної одиниці на вплив її контекстів. При відповіді на питання, які можуть поставати в лінгвістичній експертизі, саме контексти стають визначальними. Таких контекстів, вплив яких на досліджуваний об'єкт має бути врахований, є принаймні три:

1) безпосередній дискурсивний контекст, у якому функціонує мовленнєва дія: офіційний, приватно-побутовий, рекламний, медійний та ін. Відмінні дискурсивні сфери (інституціалізовані — більшою мірою) накладають кожна свої обмеження, по-своєму формуючи мовленнєву дію;

2) лінгвістичний дискурсивний контекст, у якому теорія мовленнєвих актів забезпечує аналітичне підґрунтя для розуміння й кваліфікації мовленнєвих злочинів;

3) контекст юридичного дискурсу, який накладає свою, юридичну матрицю і демаркує межі дозволеного.

Ці контексти формують дискурсивний простір лінгвістичної експертизи. Її об'єкт — це мовленнєва дія, яка не може бути вичерпно описана в якомусь одному з перелічених вимірів. Глибина релевантного контексту в кожному випадку може варіювати в значному діапазоні, залежно від кола завдань, які стоять перед експертизою. Взаємодіючи між собою, комунікативний, лінгвістичний і юридичний контексти виявляють нові, суттєві для лінгвістичної експертизи особливості мовленнєвої дії, які при аналізі в лише одному з цих вимірів можуть залишатися непоміченими.

ЛІТЕРАТУРА

Ажнюк Л. В. Лінгвістична параметризація мовного злочину. *Мова і суспільство*. Львів, 2017. № 8. С. 32–45.

- Ажнюк Л. В. Розпаловання міжетнічної ворожнечі: лінгвістичне діагностування делікту. *Ucrainica VIII. Současná ukrajínistika. Problémy jazyka, literatury a kultury, IX. Olomoucké sympozium ukrajínistů střední a východní Evropy*. Olomouc, 2018. P. 8–13.
- Баранов А. Н., Крейдлин Г. Е. Структура диалогического текста: лексические показатели минимальных диалогов. *Вопр. языкознания*. Москва : Наука, 1992. № 3. С. 84–93.
- Буй Василий. Русская заветная идиоматика. Веселый словарь народных выражений. Москва : Альфа-Пресс, 2005. 367 с.
- Вежбицкая А. Речевые акты. *Новое в зарубеж. лингвистике*. Москва : Прогресс, 1985. Вып. 16. С. 251–275.
- Вежбицка А. Речевые жанры. *Жанры речи*. Саратов : Изд-во Гос. учеб.-науч. центра «Коледж», 1997. № 1. С. 99–112.
- Вендлер З. Иллокутивное самоубийство. *Новое в зарубеж. лингвистике*. Москва : Прогресс, 1985. Вып. 16. С. 228–240.
- Ван Дейк Т. А. Язык, познание, коммуникация. Благовещенск : БГК им. И. А. Бодуэна де Куртенэ, 2000. 308 с.
- Завьялова О. Н. Речевая (языковая, вербальная) агрессия. *Культура русской речи. Энциклопед. словарь-справочник*. Москва : Флинта: Наука, 2003. С. 562–564.
- Крейдлин Г. Е. Невербальная семиотика: язык тела и природный язык. Москва : Новое лит. обозрение, 2002. 592 с.
- Почепцов Г. Виртуальные войны. Фейки. Харьков : «Фолио», 2019. 620 с.
- Радзівська Т. В. Нариси з концептуального аналізу та лінгвістики тексту. Київ : ДП «Інформ.-аналіт. агентство», 2010. 491 с.
- Разлогова Е. Э. Эксплицитные и имплицитные пропозициональные установки в причинно-следственных и условных конструкциях. *Логический анализ языка. Знание и мнение* / отв. ред. Н. Д. Арутюнова. Москва : Наука, 1988. С. 98–107.
- Серль Дж. Р. Что такое речевой акт? *Новое в зарубеж. лингвистике*. Москва : Прогресс, 1986а. Вып. 17. С. 151–169;
- Серль Дж. Р. Классификация иллокутивных актов. *Новое в зарубеж. лингвистике*. Москва : Прогресс, 1986б. Вып. 17. С. 170–194.
- Стексова Т. И. Угроза. *Культура русской речи. Энциклопедический словарь-справочник*. Москва : Флинта: Наука, 2003. С. 721–722.
- Van Dijk, Teun A. Text and Context. Explorations in the semantics and pragmatics of discourse. London ; New York : Longman, 1977. 261 p.
- Huang Y. Pragmatic crime. *The Oxford Dictionary of Pragmatics*. Oxford : Oxford University Press, 2012. P. 231.
- Jucker A. H. Speech act research between armchair, field and laboratory. The case of compliments. *Journ. of Pragmatics*, 2009. 41(8). P. 1611–1635.
- Muschalik J. Threatening in English. A mixed method approach. John Benjamins Publishing Company. Amsterdam; Philadelphia, 2018. 247 p.
- Olsson J. Forensic Linguistics. Second Edition. London; New York : Continuum, 2008. 265 p.
- Watt D., Brown G. Forensic phonetics and automatic speaker recognition The complementarity of human- and machine-based forensic speaker comparison. *The Routledge Handbook of Forensic Linguistics* / ed. by M. Coulthard, A. May and R. Sousa-Silva. Second edition. London ; New York : Routledge, 2021. P. 400 – 415.
- Witzak-Plisiecka I. Speech actions in legal contexts. *Handbooks of Pragmatics* / Eds.: Wolfram Bublitz Andreas H., Jucker Klaus P. Schneider. Vol. 2. Pragmatics of Speech Actions / ed. by M. Sbisà, K. Turner. De Gruyter Mouton, 2013. P. 613–658.

ДЖЕРЕЛА

СУМ Словник української мови. В 11 т. Київ : Наук. думка, 1970 – 1980.

REFERENCES

- Azhniuk L. V. (2017). Lnhvistychna parametryzatsiia movnoho zlochynu. *Mova i suspilstvo*. Lviv, (8), 32 – 45. [In Ukrainian].
- Azhniuk L. V. (2018). Rozpaliuvannia mizhetnichnoi vorozhnechi: lnhvistychnе diahnostuvannia deliktu. *Ucrainica VIII. Současná ukrajínistika. Problémy jazyka, literatury a kultury. IX. Olomoucké symposium ukrajínistů střední a východní Evropy*. Olomouc, 8–13. [In Ukrainian].
- Baranov A. N., Krejdlin G. E. (1992). Struktura dialogicheskogo teksta: leksicheskie pokazateli minimal'nyh dialogov. *Voprosy yazykoznaniiya*. Moscow : Nauka. (3). 84–93. [In Russian].
- Buj Vasilij. (2005). Russkaya zavetnaya idiomatika. *Veselyj slovar' narodnyh vyrazhenij*. Moscow: Al'ta-Press. [In Russian].
- Huang Y. (2012). Pragmatic crime. *The Oxford Dictionary of Pragmatics*. Oxford: Oxford University Press, 231.
- Jucker A. H. (2009). Speech act research between armchair, field and laboratory. The case of compliments. *Journal of Pragmatics*, 41(8), 1611–1635.
- Krejdlin G. E. (2002) Neverbal'naya semiotika: yazyk tela i prirodnyj yazyk. Moscow: Novoe literaturnoe obozrenie. [In Russian].
- Muschalik J. (2018). Threatening in English. A mixed method approach. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam / Philadelphia.
- Olsson J. (2008). *Forensic Linguistics*. Second Edition. London and New York: Continuum.
- Pochepcov G. (2019). Virtual'nye voyny. Feyki. Kharkiv: Folio. [In Russian].
- Radziievska T. V. (2010). Narysy z kontseptualnoho analizu ta lnhvistyky tekstu. Kyiv: DP «Informatsiino-analitychne ahenstvo». [In Ukrainian].
- Razlogova E. E. (1988). E'ksplicitnye i implicitnye propozicional'nye ustanovki v prichinno-sledstvennyh i uslovnyh konstrukciyah. *Logicheskij analiz yazyka. Znanie i mnenie*. N. D. Arutyunova (Ed). Moscow: Nauka, 98–107. [In Russian].
- Serl' Dzh. R. (1986a), Chto takoe rechevoj akt? *Novoe v zarubezhnoj lingvistike*. Moscow: Progress, (17), 151–169. [In Russian].
- Serl' Dzh. R. (1986b). Klassifikaciya illokutivnyh aktov. *Novoe v zarubezhnoj lingvistike*. Moscow: Progress, (17), 170–194. [In Russian].
- Steksova T. I. (2003). Ugroza. *Kul'tura russkoj rechi. E'nciklopedicheskij slovar'-spravochnik*. Moscow: Flinta: Nauka, 721–722. [In Russian].
- Van Dijk, Teun A. (1977). *Text and Context. Explorations in the semantics and pragmatics of discourse*. London; New York: Longman.
- Vendler Z. (1985). Illokutivnoe samoubijstvo. *Novoe v zarubezhnoj lingvistike*. Moskva: Progress, (16), 228–240. [In Russian].
- Van Dejk T. A. (2000). Yazyk, poznanie, kommunikaciya. Blagoveshhensk: BGK. [In Russian].
- Vezhbickaya A. Rechevye akty. (1985). *Novoe v zarubezhnoj lingvistike*. Moscow: Progress, (16), 251–275. [In Russian].
- Vezhbicka A. Rechevye zhanry. (1997). *Zhanry rechi*. Saratov: Koledzh, (1), 99–112. [In Russian].
- Watt D., Brown G. (2021). Forensic phonetics and automatic speaker recognition The complementarity of human- and machine-based forensic speaker comparison. *The Routledge Handbook of Forensic Linguistics*. Edited by Malcolm Coulthard, Alison

- May and Rui Sousa-Silva. Second edition. London; New York: Routledge, 400–415.
- Witczak-Plisiecka I. (2013). Speech actions in legal contexts. *Handbooks of Pragmatics*. Wolfram Bublitz Andreas H., Jucker Klaus P. Schneider (Eds.). Vol. 2. Pragmatics of Speech Actions. Marina Sbisà, Ken Turner (Eds.). De Gruyter Mouton, 613–658.
- Zav'yalova O. N. (2003). Rechevaya (yazykovaya, verbal'naya) agressiya. *Kul'tura russkoj rechi. Enciklopedicheskij slovar'-spravochnik*. Moscow: Flinta: Nauka, 562–564. [In Russian].

SOURCES

- SUM Slovnyk ukrainskoi movy: in 11 vols (1970–1980). Kyiv: Naukova dumka. [In Ukrainian].

L. V. AZHNIUK

O. O. Potebnia Institute of linguistics of the National Academy of Sciences of Ukraine

Kyiv, Ukraine

E-mail: lesia.azhniuk@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-0095-0914>

THREAT AS AN OBJECT OF FORENSIC LINGUISTICS

The article discusses methodological approaches to forensic linguistic research concerning the cases based on the juridical assessment of speech deeds. As an object of forensic linguistics the speech act lies at the interface between the conceptual spheres of linguistics and jurisprudence. When the speech deeds whose content is defined by the law (threats, blackmail, appeal, solicitation) are performed under certain communicative circumstances they could be qualified as criminal offences. Juridical assessment of such speech deeds must pursue the lines of reasoning lying beyond jurisprudence and pertaining to linguistic pragmatics.

The principle of linguistic parameterization of the language crime is essential for resolution of the wide range of tasks confronting forensic linguistics investigation. Parameterization stipulates for the comprehensive list of indispensable communicative features as its linguopragmatic elements. The combination of the sum-total of linguopragmatic elements of the speech deed in the relevant communicative context is tantamount to its perpetration.

Through the example of the speech act «threat» methodological approaches are described and their theoretical feasibility is discussed. The differences between the casual understanding of «threat», on the one hand, and its linguopragmatic qualification, on the other hand, are examined.

Among the distinctive features of the speech act «threat» we distinguish those conditioned by the essential characteristics of the respective speech genre and those conditioned by the juridical qualification of the elements of the linguistic offence. The cases of parameterization of the linguistic crime and of the introspection of the elements of the crime in forensic linguistics are exemplified.

Keywords: juridical linguistics, forensic linguistics, linguopragmatics, speech act, speech genre, speech deed, parameterization of the linguistic crime.

Дата надходження до редакції — 17.02.2022

Дата затвердження редакцією — 22.02.2022